

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגרח"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ח חשון תשפ"ז | **מסכת בכורות נ"א-נ"ז** ♦ עוקצין ג', ז' - סופרים א', א' | גליון מס' 1433

השבוע בגליון

- "רבינו תם" על מה ולמה
- קבורה משפחתית, כדי לקום ביחד לתחיית המתים
- העברת קבר של בן משפחה לחלקת הקבורה המשפחתית
- הערתו המצמררת של בעל ה"מרחשת" הי"ד
- נטילת לולב או תקיעת שופר בשבת קודש
- "שהחיינו" לאחר קיום המצווה שלא על פי דעת חכמים
- שדה הראיה - עד היכן?
- שיעורים שונים לטווח הראיה
- עירוב במנהטן
- קריעה על ראיית מקום המקדש
- את מי הסוס מציל

דף נב/ב ירושת הבעל דאורייתא

"רבינו תם" על מה ולמה

הבעל יורש את אשתו מן התורה. ברם, תקנות שונות נתקנו במהלך הדורות לגבי נישואים המסתיימים בחטף עם מות האשה סמוך לנישואיה, בטרם העמידה צאצאים. התקנות ידועות בשמותיהן, "תקנת רבינו תם", "תקנת שו"ם", "תקנת טוליטולא", "תקנת סלוצק", וכדומה.

אבי אבות התקנות הללו הוא רבינו תם, אשר שיגר את תקנתו לכל סביבותיו, אשר קיבלו על עצמם ועל זרעם ועל כל הנלווים אליהם באלה חמורה, כי אם האשה מתה, חלילה, תוך שנה לנישואיה בלא זרע, בעלה יחזיר את הנדוניה ואת התכשיטים למשפחתה.

רבינו תם הסביר את הגבלת תקנתו לשנת הנישואין הראשונה בלבד, כי לאחר שנה הזכרון כהה, והאב אינו מעמיד נגד עיני רוחו את המתנות שהעניק לחתנו האלמן, ועצבונו אינו רב כל כך (ספר הישר סי' תקע"ט, שו"ת מהר"ם בר ברוך סי' תתקל"ד). לאור זאת הפוסקים דנו כיצד לנהוג באשה שמתה לאחר שנה מעוברת, האם התקנה מתארכת על פני שלשה עשר חודשים? משום כך, יש האומרים כי התקנה אינה בשנת הנישואין הראשונה, אלא בשנים עשר החודשים הראשונים לנישואין (שו"ת "שבות יעקב" ח"ב סי' קכ"ה).

ביטול קללת "ותם לריק כחכם": רבינו תם כתב, "ואחרי לכת שליח זה" מביתו אל תפוצות ישראל, כדי לפרסם את התקנה, "נזכרתי מה שכתוב בפרשת תוכחה (תורת כהנים ויקרא כו/כ "ותם לריק כחכם, יש אדם שמשיא את בתו ופסק לה ממון הרבה ולא הספיקו לעבור ז' ימי המשתה עד שמתה בתו ומאבד ממונו ואשרינו שלא עמדנו באותה גזירה וכשם שיצאנו מזו כך נצא מכל גזירות רעות. יעקב ב"ר מאיר". כלומר, על ידי תקנתו, בטלה קללה נוראה זו, שאב קובר את בתו ואת ממונו, משום שממונו שב אליו.

יעקב איש תם: שמו של רבינו תם היה, כנזכר, רבי יעקב בן רבי מאיר, שהיה חתנו של רש"י. הכינוי "רבינו תם" הוא על פי הפסוק (בראשית כה/כז) "ויעקב איש תם". תופעה זו נפוצה אצל הראשונים. ראשון בשם רבי יוסף, כונה 'רבינו פורת' על שם הפסוק (בראשית מט/כב) "בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף", וכן רבינו יקיר, ששמו היה רבי אפרים, כונה כן על שם הפסוק (ירמיהו לא/יט) "הבן יקיר לי אפרים".

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

החודש לפני תשעים שנים

לפני כשלשה עשורים, לקראת יום ההילולא של הגאון הצדיק רבי מאיר שפירא זצ"ל מייסד ה"דף היומי" וישיבת חכמי לובלין, החל בז' חשון. נכנס רב ביהמ"ד סוכטשוב ור"מ "בית המדרש למגידי שיעור דף היומי" הרה"ג רבי חיים דוד קובלסקי שליט"א עם חברי המערכת, אל אחד מגדולי תלמידיו של המהר"מ שפירא זצ"ל, מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל, גאב"ד דזכרון מאיר בני ברק וראש ישיבת חכמי לובלין, כדי לקבל את ברכתו ועידודו לפועלו של בית המדרש למען הפצת והרחבת לימוד ה"דף היומי" בכמות ובאיכות.

בשיחתו מסר הגר"ש ואזנר זצ"ל דברים ששמע מרבו הגר"מ שפירא זצ"ל, במטרה למוסרם לציבור הלומדים והמעיינים בגליון "מאורות הדף היומי" ואלו היו דבריו:

פעם במוצאי תענית, הלכתי לטייל עם מורי ורבי הגר"מ שפירא זצ"ל בגינת הישיבה. כשעמדנו בגינה וראינו את האורות של בנין הישיבה, אמר לי מורי ורבי זצ"ל "יודע אתה שאין לי ילדים, אבל אני מקיים מצוות פרו ורבו בשני הילדים שיש לי, האחד ה"דף היומי", והשני ישיבת חכמי לובלין".

◂◂

לעילוי נשמת

מרת **דבורה בוטנויזר** ע"ה
ב"ר ישכר אליהו ז"ל נלב"ע כ"ט בחשון תש"ן
ומרת **עליזה פלס** ע"ה
בת ר' שמחה (סאלי) ז"ל נלב"ע כ"ו בחשון תשל"ג
תנצב"ה
הונצחו ע"י ידידינו עו"ד
הר"ר **ערן פלס** ומשפ' שיחיו - בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **ירמיהו הלר** ז"ל
בן הרב דב ז"ל נלב"ע ב' כסלו תשנ"ה
וזוגתו מרת **טמה הלר** ע"ה
ב"ר שלמה יוסף מנקר ז"ל נלב"ע י"ח כסלו תשנ"א
תנצב"ה
הונצחו ע"י
משפחת **הלר דוד** שיחיו - גבעת שמואל

לעילוי נשמת

הר"ר **דב פרשן** ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל
נלב"ע ש"ק ב' בכסלו תשנ"ט
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידינו
הר"ר **שמחה רשף** ומשפחתו שיחיו - גבעתיים

לעילוי נשמת
מרת **שרה הניה פודהורצר** ע"ה בת הר"ר יוסף צבי הלוי ז"ל
נלב"ע ג' כסלו תשע"ו **תנצב"ה**
הונצחה ע"י ידידנו בני במשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

חושבני שבשעה שהעלה ויסד את רעיון ה"דף היומי", הוא עצמו לא האמין עד כמה שעניין זה יכנס לכלל ישראל.

שמעתי ממנו שני סיומים של ה"דף היומי", האחד בכנסיה הגדולה בוינה שנערכה בחודש אלול שנת תרפ"ט ושם סיים את מסכת זבחים במחזור הראשון של הדף היומי.

סיום זה נערך לאחר הפרעות והשחיטה ביהודי חברון שבהם נהרגו ונטבחו עשרות תלמידי ישיבה ועוד יהודים רבים. וכך אמר באותו סיום "סליקא לך מסכת זבחים" דהיינו שמבקשים אנו מהקב"ה שיסלק מאיתנו מסכת זבחים זו שבני ישראל נטבחים ונשחטים על קידוש ה'.

בסיום הש"ס הראשון שנערך בט"ו בשבט שנת תרצ"ה בישיבת לובלין, שמעתי ממנו שאמר "הדרך עלך תינוקות וסליקא לך מסכת נדה", דהיינו שבזכות זה שחוזרים עליך תינוקות של בית רבן, אנא סלק מאתנו מסכת נדה, ויסתלק מאתנו זה שבני ישראל מנודים ומגורשים בין העמים.

רואים אנו בתקנה זו של ה"דף היומי" דבר פלא וכמו שכתוב בספרים הקדושים שכל דבר שהוא מצד הקדושה הוא פרה ורבה.

ואכן נוכחים אנו איך שממחזור למחזור של ה"דף היומי" מתרבים יותר ויותר השיעורים ב"דף היומי" ושומעים אנו על מאות ואלפי שיעורים בכל רחבי העולם.

עד כאן דבריו המיוחדים של מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

ותם לריק: מעניין לציין, כי בהגהות מהרי"ד - רבי יעקב דוד בירמן, אב"ד וישגראד – אשר נדפסו בשלהי "ספרא דבי רב" נכתב: נתגלה לי בחלום בשנת תר"ד בחודש אייר, שלכן נקרא רבי יעקב איש תם רבינו תם, עבור שהוא תיקן חזרת הנדוניא וביטל זו הקללה של ותם לריק.

לבסוף, רבינו תם בעצמו חזר בו מתקנה זו (תוס' כתובות מז/ב), ויש האומרים, כי בין כה וכה התקנה לא התפשטה בימיו (סמ"ג לא תעשה פ"א). לימים, קהילות אשכנז חזרו וקיבלו על עצמם תקנה זו, והוסיפו עליה כי אם האשה מתה ללא זרע בשנה השניה לנישואין, הבעל יחזיר מחצית מן הנדוניה.

תקנה זו המוזכרת ברמ"א (אהע"ז סי' נ"ב, וסי' קי"ח), ידועה בשם "תקנת שו"ם", על שם שלשת הקהילות שהיו שותפות למיסוד התקנה, שפרא, ורמייזא, מגנצא. בקהילות אחרות תוקנו תקנות דומות, כגון, "תקנת טוליטולא" אשר תוקנה בטולידו שבספרד (עיי' טור אהע"ז סי' קי"ח) ועוד (עיי' שו"ת הרשב"א ח"ג סי' תל"ד).

לאחר כחמש מאות שנים, תקנת שו"ם הורחבה, כאשר בשנת תקכ"א תוקן בסלוצק, כי על הבעל להשיב את כל כספי הנדוניה, אם אשתו מתה עליו בתוך שלשת השנים הראשונות לנישואים (ראה באוצר הפוסקים סי' נ"ב סעי' ד').

יש לציין, כי ירושת הבעל ייחודית מיתר הירושות בכך, שבאפשרות הבעל להסתלק מן הירושה לפני נישואיו, באומרו כי אינו חפץ בה. בשאר ירושות, אין לאמירות מסוג זה כל השפעה. תקנת רבינו תם היתה, איפוא, שמוצהר וברור שכל הבעלים מוותרים על הירושה במות עליהם רעיותיהם בתוך השנה הראשונה לנישואיהם.

דף נב/ב המוכר קברו ודרך קברו

קבורה משפחתית, כדי לקום ביחד לתחיית המתים

לאחר מלחמת העולם הראשונה, השתנו סדרי עולם, גבולות שחצצו מאות שנים בין עמים ולאומים, נמוגו בין ליל וחומות חדשות נקבעו בין המדינות. אחת הערים שבפלך שלזיה שבגרמניה, הוזחה גם היא מן הצד הגרמני אל הצד הפולני של הגבול. העיר התרוקנה מיהודיה, וכמה מתושביה העקורים השתקעו בעיר ברסלוי שבתוככי גרמניה כשהם מותירים מאחוריהם את קבר אמם ואחותם.

העברת קבר של בן משפחה לחלקת הקבורה המשפחתית: לימים, הם ביקשו להעביר את קבריהן אל עירם ברסלוי, הן כדי שיעלה בידם לעלות על קברי יקיריהם בימי הזיכרון ולהתפלל לעילוי נשמתם, הן כדי שבבוא היום כל בני המשפחה יהיו קבורים זה לצד זה, והן משום שחששו לשלמות בית הקברות שבו האם והאחות היו קבורות. השאלה הוגשה לפני הגאון רבי יחיאל יעקב וינברג זצ"ל, בעל ה"שרידי אש", אשר חיבר קונטרס רחב היקף על הנושא, בו הוא דן מכל צדדיו (שו"ת "שרידי אש" ח"ב סי' ק').

ובכן, טעמם הראשון, להעביר את הנפטרים כדי שיעלו על קברם בימי הזכרון, נדחה מכל וכל. אין לעקור את המת לצורך כך. טעמם השלישי, שבית הקברות עלול להחרב, אינו ניתן לערעור, כפי שפסק ה"שולחן ערוך" (יו"ד סי' שס"ג סעי' א'). ואילו טענתם השניה, כי הם מבקשים להעבירם כדי שיקברו בחלקת הקבר המשפחתית, עוררה דיון נרחב.

ה"שולחן ערוך" (שם) כותב, כי מותר להעביר מת לחלקת קבר משפחתית, מפני "שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו". ה"שרידי אש" מחדש, כי ניתן להשתמש בהיתר זה גם לצורך קבורה משותפת עתידית, לאמר, מותר להעביר את המת למקום שבעתיד בני משפחתו יקברו בו.

ברם, יש לדון, אם הדברים אמורים כלפי אבותיו בלבד, או גם כלפי שאר בני המשפחה. ה"חתם סופר" זצ"ל (יו"ד סי' של"א) טוען, כי כוונת הדברים היא לבני המשפחה הכוללת, ולא דווקא לאבותיו של המת, והוא אף מציג גירסה המובאת ב"בית יוסף": "שערב לאדם שיהא נח אצל **משפחתו**".

הוכחה מעניינת מוצא לכך בעל "כנסת יחזקאל" (סי' כ"ג) בסוגייתנו, בה נאמר, כי המוכר את מקום קברו, נקבר בו בעל כורחו על ידי בני משפחתו, משום שגנאי הוא לבני המשפחה שאחד מהם אינו קבור עמהם. טעם מעניין למעלת הקבורה המשפחתית כותב ה"כל בו" (סי' קי"ד), כי היא נועדה לחזק את האמונה בתחיית המתים, שבני המשפחה מבקשים להקבר זה בחברת זה, כדי שכאשר יקומו לתחיית המתים ישובו וייפגשו מידי!

הערתו המצמררת של בעל ה"מרחשת" הי"ד: הקונטרס זכה למכתבי הערות רבים מגדולי אותו דור. אחד המכתבים נשלח על ידי הגאון הרב חנוך הענאך אייגש זצ"ל הי"ד, בעל ה"מרחשת", אשר נספה בשואת אירופה, ובעל "שרידי אש" מציין, כי "אני נותן מכתב זה בשלימותו כדי לעשות זכר לנשמתו של אחד מגדולי הדור האחרון, המנוח הקדוש ז"ל, שנרצח ע"י הנאצים הטמאים בשעת הטבח בווילנא". "מי לידנו יתקע", כותב בעל ה"מרחשת", "שהבנים שהם בחיים יקברו לאחר

מותם בבית קברות אחד עם אמם ואולי הבנים בעודם בחיים יגולגלו למקום אחר וימצאו קברם בעיר אחרת"!!!, ולפיכך, הוא דוחה את חידושו של הגר"י וינברג זצ"ל, שיש להעביר את הנפטרים לחלקת הקבר שתשמש בעתיד כחלקת המשפחה.

הדברים נכתבו שנים לא רבות לפני מלחמת העולם השניה, בה הכל "גולגלו", כלשון ה"מרחשת", ממקום למקום, נרצחו ונטבחו, וביניהם גם המחרשת עצמו, הי"ד.

דף נג/א סא/א

נטילת לולב או תקיעת שופר בשבת קודש

תלמיד חכם מופלג התגורר בירושלים לפני כמאה שנה, הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל שמו, בעל ספר "לב העברי". ביום מן הימים הוא עורר סערה הלכתית כבירה, לאחר שהודיע, כי חקר, בדק ומצא, כי בירושלים יש לתקוע בשופר גם בראש השנה שחל להיות בשבת! ("מקראי קודש" ימים נוראים סי' ל"ב). עד היום יודעי דבר מתווכחים אם בסופו של דבר הוא אכן תקע בשבת, אך נידון הלכתי מעניין כבר התפתח מדבריו.

נניח שהוא אכן עמד בשבת של ראש השנה ותקע בשופר - האם יש עניין לשמוע את תקיעות שופרו, שהרי סוף סוף ראש השנה היום. אמנם, חכמים הורו שלא לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת, אך אם יש אפשרות לשמוע את התקיעה בלי לעבור על דברי חכמים, מדוע לא, שהרי השומע את התקיעה אינו עובר על כל איסור.

טרם נבאר את צדדי הספק נעבור למקרה אחר. יהודי יקר, המתין בציפייה לבוא חג הסוכות, כדי לקיים את מצוות נטילת ארבעת המינים, ובאור ראשון של יום טוב הראשון של חג הסוכות, הוא כבר אחז בידו את האתרוג המהודר ואת הלולב, ההדסים והערבות, בירך בשם ובמלכות, נענע אותם לארבע רוחות השמים, ועונג עצום התפשט בכל ישותו.

"שהחיינו" לאחר קיום המצווה שלא על פי דעת חכמים: זמן קצר אחר כך התחוור לו, כי הוא שכח ששבת היום! וחכמים אסרו ליטול ארבעת המינים בשבת, שמא יעבירום מרשות לרשות, דבר האסור מן התורה (סוכה מב/ב). האם הוא קיים מצוות לולב, או שמא מאחר שחכמים קבעו שלא ליטול לולב בשבת של סוכות, מעשה הנטילה אינו נחשב כמעשה מצווה. השאלה אינה תיאורטית בלבד, שכן, יש לדעת אם ביום המחר, יברך "שהחיינו". אם מעשהו בשבת נחשב מעשה מצווה, לא יברך "שהחיינו", שכבר קיים את המצווה, ואם מעשהו אינו נחשב מעשה מצווה, עליו לברך "שהחיינו".

בשאלה זו התחבטו גאוני עולם, והיא נוגעת למצוות רבות שחכמים הגבילו את מועד קיומן.

לדעת אחרונים רבים, בראשם הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל (דו"ח מערכה ח' ד"ה והנה המג"א, וחי' רעק"א פסחים סט/א), חכמים לא ביטלו את מצוות התורה מכל וכל, אלא הם אסרו לקיימה במצבים מסויימים, אך מי שעבר על דבריהם, שוגג או מזיד, קיים את מצוות התורה (וראה שו"ת מהרש"ג או"ח סי' ל"ו, וע' פמ"ג או"ח סי' תרל"ד).

ברם, יש החולקים וסוברים, כי חכמים ביטלו את אפשרות קיום המצווה, ולא עלתה לו למקיים המצווה מאומה, ואף כל ברכותיו לבטלה (עיי' "חלקת יואב", קבא דקשייתא קושיה צ"ט, קובץ שיעורים ח"ב בקונטרס דברי סופרים, ובאנציקלופדיה תלמודית ערך יש כח ביד חכמים הערה 85).

מה לכל זה ולמעשר בהמה, בו אנו עוסקים בדפים אלו?

ובכן, בין הנושאים הנתונים בעין הסערה, נמנית גם מצוות מעשר בהמה.

חובת מעשר בהמה נוהגת גם בזמן הזה, כנאמר במשנה בראש הפרק (נג/א). ברם, חז"ל אסרו את קיום המצווה, משום שבעוונותינו חרב בית המקדש, ואין אפשרות להקריב את בהמות המעשר, ועלולים לבוא לידי תקלה על ידי שימוש בהן.

והיה, אומרת הגמרא (סא/א) אם אדם בכל זאת הפריש מעשר בהמה בימינו, הבהמות שהתקדשו ימותו, כדי שלא יביאו לידי תקלה. בעלי התוספות (ד"ה "במעשר") מדגישים, כי אף על פי שאין מעשרים בזמן הזה, "מכל מקום, אם יעשר, חל עליו שם מעשר". ואילו רש"י (ד"ה "בזמן הזה") מפרש, כי לא דיברה הגמרא, אלא לפי הדעות הסוברות שחכמים לא תקנו שלא לעשר בהמות בזמננו.

לפנינו, לכאורה, מחלוקת מפורשת בין רש"י ובין בעלי התוספות, אם כאשר חכמים ביטלו מצוות מסויימות, תקנתם כוללת גם ביטול מצוותו של זה אשר לא שעה לדבריהם, או שגג ולא הבחין בהם, וקיים את המצווה (חסדי דוד לתוספתא כאן פ"ז ברייתא ז').

[ראוי לשים לב, שחידוש גדול עולה מדברי ה"חסדי דוד" בדעת רש"י, שלא זו בלבד שחכמים ביטלו בגזרתם את ה"מצווה", אלא שגם גרמו שלא תחול קדושת מעשר בהמה והפקיעו את חלות ההקדש מן התורה. יש להעיר על כך, כי יתכן שרש"י פירש כן, כדי שלא יאלץ לפרש את הגמרא על אדם שעבר על דברי חכמים].

פנינים

דף מה/ב ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהם אצבע

הננסים ניצחו

בפרשת דברים מסופר, כי "העוים היושבים בחצרים עד עזה - כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם, קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון" (דברים ב/כב). התיאור בראשית הפסוק, כיצד נלחמו הכפתורים בעוים צריך, כמובן, טעם.

החיד"א מפרש בשם חכמי הספרדים הקדומים, שלא בא תיאור זה אלא בכדי לחזק את ישראל במלחמתם בסיחון. בילקוט שמעוני (נח) נאמר ש'כפתורים' ננסים היו, ומכיון שנאמר כאן "כפתורים היוצאים מכפתור" ולמדנו שהכפתורים השתדכו זה בזה - הרי שננס וננסת נישאו וצאצאיהם היו נמוכים עוד יותר, כאמור בסוגייתנו. ועם כל זאת 'ננסונים' אלו ניצחו את העוים שהיו גיבורים וענקים (ראה חולין ס/ב)! הא למדת כי לא לגיבורים המלחמה - "קומו עברו את נחל ארנון"!

דף מט/א מת הבן בתוך שלשים יום

ספק לוי וספק בכור

במשנה ובגמרא כאן אנו למדים, כי עד שלושים יום הבכור ספק נפל, ולפיכך אינו חייב בפדיון.

בנוגע לכך ניתן למצוא שינוי לשון מעניין בדברי רש"י על התורה. כאשר נאמר במניין הלויים כי יש לפקדם (במדבר ג/טו): "כל זכר מבן חודש ומעלה", רש"י מפרש, "משיצא מכלל נפלים", ואילו כשנאמר במניין הבכורים לפקדם "מבן חודש ומעלה" (שם/מ) הוא מפרש: "משיצא מכלל ספק נפלים".

הסיבה לדבר היא זו: אף אם בכור ספק נפל פטור מפדיון הבן, כאמור כאן בסוגיה, אין לוי ספק נפל פטור ממניין הלויים. שכן אם פדיון הבן הוא עניין של ממון שנאמר בו המוציא חבירו עליו הראיה - לא כן מניין הלויים שהיא מצוה וספקה להחמיר. מצוה זו - רק נפל ודאי פטור ממנה!... ("תכלת מרדכי").

דף נד/ב וקים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא ביה עינא דרועה

שדה הראיה - עד היכן?

כח הראיה מוגבל מטבעו. האדם מוגבל, וכך גם תכונותיו. עד כמה מוגבל כח הראיה, או לחילופין, מהו טווח הראיה הרחוק ביותר, שבן אנוש מסוגל לצפות בו. על שאלה רפואית, לכאורה, זו, שהשלכות הלכתיות רבות לה, במאמר הבא.

פרקנו עוסק במעשר בהמה. אדם שברשותו עדר צאן או בקר, צריך להפריש מעשר מן הבהמות הטהורות שנולדו לו בשנה האחרונה. בהמות אלו מוקרבות בבית המקדש, ובשרן נאכל על ידי הבעלים, כדין קדשים קלים.

אדם שעדרו גדל בפחות מעשר בהמות חדשות פטור מן המעשר, רק מי אשר זכה לעשרה וולדות, מתחייב במעשר. במשנתנו מבואר, כי לא זו בלבד, אלא גם מי שברשותו שני עדרים, אינו צריך לצרפם יחדיו, ואם בכל אחד מהם לא נולדו עשרה, הוא פטור מן המעשר, גם אם הוולדות שהומלטו בשני העדרים גם יחד, מונים עשרה ויותר. נוצר, איפוא, צורך לקבוע מאימתי שתי קבוצות צאן מכונות שני עדרים. לפיכך אומרת המשנה: "מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה. וכמה היא רגל בהמה רועה ט"ז מיל". הגמרא מסבירה, כי חכמים קיבלו שעינו של הרועה מרחיקה ראות עד ששה עשר מיל, ומכאן, שכל הצאן הנמצא בטווח מרחק של שלושים ושתיים מיל, נחשב עדר אחד, שהרי ניתן להעמיד את הרועה באמצע, והוא יבחין בכל הבהמות.

להגדרה זו השלכות לנושאים הלכתיים שונים ורבים, אך תחילה עלינו להגדיר היטב את מרחק הראיה.

שיעורים שונים לטווח הראיה: כאשר נתור בתורה ובתלמוד אחר טווח ראיה של בני אדם, נמצא גם שיעורים שונים מזה המוזכר במשנתנו. הגר, שפחת שרי, התרחקה מבנה ישמעאל "כמטחוי קשת", כדי לא לראות את מותו, וכמטחווי קשת הוא מיל בלבד (בראשית רבה פרה נג/יג). ממרחק מיל, קובעת הגמרא (חגיגה כ/ב), אדם אינו מסוגל להבחין אם טומאה נגעה בפועליו. מלווהו של הכהן ששילח את השעיר לעזאזל, ניצב במרחק מיל ממנו, כדי לצפות בו (יומא סז/א). המסקנה הברורה העולה מבין הדברים היא, כי טווח הראיה המדובר בסוגייתנו, אינו ראייה המבחינה בפרטים, אלא שהעצמים הנמצאים בתוך ששה עשר מיל של האדם, אינם מיטשטשים ומתאחדים עם הרקע, אלא בולטים כעצמים שניתן להבחין בהם (ראה "פסקי תשובה" שי"ל בפולין לפני כשמונים שנה ח"א סי' קס"ז שהעיר על הסתירות לכאורה בגמרות הנ"ל).

ומכאן לחלק מן ההלכות המושפעות על ידי הגדרת מרחק הראיה על ידי חז"ל.

גידול בהמה דקה: בירושלמי (בבא קמא פ"ז הל' ז' ופסחים פ"ד הל' ג') מבואר, כי אין לגדל בהמה דקה בשטח גדול מששה עשר מיל, משום שעל הרועה להבחין היכן נמצאות בהמותיו, שהן עלולות לגזול מאכלים מן השדות הסמוכים. שיעור זה נקבע, כמובן, לפי מרחק הראיה הגבולי של עין האדם ("פסקי תשובה" שם, וב"נפש חיה" או"ח סי' תרפ"ח ס"ק ב').

עירוב במנהטן: כאשר הוקם עירוב במנהטן שבניו יורק, הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל נדרש לדון בנושא מזוויות הלכתיות רבות ומסועפות (שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"א סי' קל"ט), אחת מהן עוסקת בשיטת הראשונים הגורסת, כי בלתי אפשרי להקיף מקום עצום בעירוב אחד, אלא היקף העירוב מוגבל לשטח שניתן לצפייה על ידי אדם העומד במרכזו. מאחר ששטח זה, הוא 32 מיל, כמובא במשנתנו, כותב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: "שטח כזה אולי ליכא במאנהעטן", ואין מניעה להכליל את כולה בתוך העירוב.

קריעה על ראיית מקום המקדש: רבי משה מציב מרחק ראיה זה, גם כאשר הוא נשאל על ידי יהודי שמחלונות ביתו ניתן להשקיף על מקום המקדש, אם בבואו אל הכותל המערבי עליו לקרוע את בגדיו, כדין מי שלא ראה שלושים יום את מקום המקדש החרב, או שמא מאחר שהוא רואהו ממרחק, מביתו, אינו חייב לקרוע. בעל ה"אגרות משה" (או"ח ח"ג סי' פ"ה) השיב לו, כי אם ביתו מצוי בתוך ששה עשר מיל ממקום המקדש, הוא אינו חייב לקרוע, שנחשב כרואה את מקום המקדש.

ברכה בראיית בית קברות: כיוצא בדבר הפוסקים דנו לגבי ראיית בית הקברות, שהרואה את בית הקברות צריך לברך ברכת "אשר יצר אתכם בדין ("שולחן ערוך" או"ח סי' רכ"ד סעי' י"ב). בעל "בצל החכמה" (ח"ג סי' מ') טוען, כי הרואה את המצבות ממרחק ששה עשר מיל, צריך גם כן לברך ברכה זו

את מי הסוס מציל: נסיים בפירושו המיוחד של הגאון הרגאצ'ובי זצ"ל, על דברי רבי יהושע בן לוי (פסחים נ/א), כי "עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שהסוס רץ ומציל". רש"י (ד"ה "עד שעה") מפרש, כי המדובר על סוס שהחל לרוץ בבוקר מירושלים, וירושלים תתרחב, עד המקום שאליו הסוס מגיע בצהרים, וצילו תחתיו, שהשמש מעליו. בעל ה"צפנת פענח" (בהשמטות להל' תענית פ"ה הל' ט"ז) מפרש, כי הכוונה היא לסוס שנועד להציל את הנידונים למוות. סוס זה עמד במרחק ששה עשר מיל מבית דין, ואם בית דין החליטו לבטל את חיוב המיתה של אדם שכבר נלקח למקום המיתה, סימנו לרוכב הסוס שימהר אל המוציאים להורג ויודיע להם על ביטול פסק הדין. זהו, "סוס המציל".

לעילוי נשמת
הר"ר **אריה לייב יעקובסון** ז"ל
ב"ר יעקב ז"ל נלב"ע ל' בחשון תשס"ג
תנצב"ה
הונצח ע"י חתנו ובתו
הר"ר **אשר ולאה ציגנלאוב** שיחיו - חיפה

לעילוי נשמת
ר' **משה יהודה ברלינר** ז"ל
ב"ר ישראל ז"ל נלב"ע כ"ז בחשון תשמ"ט
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו